

Проща

Леонід Полтава

Не обдурить Бог, —
Карать і милувать не буде:
Ми не раби Його — ми люди!
Моя ти любо! Усміхнись
І вольную святую душу,
І руку вольную, мій друже,
Подай мені. То перейти
І Він допоможе нам калюжу.
І поховать лихе дебеле
В хатині тихій і веселій.

Т. Шевченко. Ликері. 5.VIII.1860

У Липовому Розі

Падає сонце на шлях,
Падає сонце у порох.
Ледве сіріють крізь морок
Липи в полях
Та у долині хатки —
Жовті, пощерблені стріхи,
Ніби старі мідяки,
Кинуті старцю для втіхи.
Пробігла бричка.
Тиркнули колеса,
І машталіра продзижчав батіг,
Аж покотилось порохняве плесо
Сухими хвилями на Липів Ріг.
А край шляху, де вийшов дуба корінь,
Лишилась постать — згорблена, низька.
Так і завмерла в піднятті суворім
Її суха, напружена рука.
Столітній дуб хитнув услід гілками,

Найвищими, що з хмарами злились,
І людям недоступними словами
Із постаттю моливсь.
За що? За кого? —
По курній дорозі,
Округ руки намотуючи грози,
Вона пішла, неначе попливла,
У Липів Ріг — в долину до села
А блискавиці, сикаючи люто,
Шугали в землю із її руки,
Гукаючи про те, що встигли призабути
Далеких хат щербаті мідяки.
Понуро заскрипіли в сінях двері.
— Хто там?
— Це я.
— Ходить в такій порі!
Чи ж ви самі не бачите, Ликеро,
Що все село немов у пожарі?..
Побризкуючи світлом старцюватим,
Каганчик сухо блимає з кутка,
І крадькома, злодіями у хаті,
Снуються тихі ниті у прядках.
Скриплять прядок розкручені химери,
На цілу ніч позходились прядки.
— Вечеряйте, Ликеро... —
Та Ликера
До хліба ні, не простягла руки:
Не рухалася. Виткана спідниця
На жовть долівки обкотом лягла.
Таке жорстке, неначе власяниця,
Повітря в хаті! З цілого села
З усіх низеньких ліплянок убогих,
Із закутів, задушин — звідусіль
Мертвотний дух зійшовся. Ради Бога,
Спиніть ці думи, затамуйте біль!
Аж випростатись раптом захотілось,
Такою стати, як тоді була:
Напружилася, підвелась — і сіла,
Безсила, край стола.
Лиш блискавиці билися об скло,
І гострі тіні кидали тополі

На зморшками покрояне чоло —
Ріллю у полі.

А в закритих зіницях — дні минулі вставляли:
Білий палац Макарових, танці і сміх,
Лебедині карети... вальсуючі залі...
У тіні колонад — із кріпачками гріх.
Панський гріх, в рукавичках... Відсвічують шиби
Жовтим блиском розлитого щедро вина...
Лиш вона, лиш Ликера —
Самотня, як риба,
На безводдя жбурнута з глибокого дна.
Пощо краса? — коли кріпацька,
Коли з землею в неї кров!

А з-за колони хтось зненацька
Озвався тепло. Підійшов.
І руку дружньо простягає,
І в очі подивився так,
Як, може, дивляться у раї:
— Не бійтеся... Я теж кріпак.
Хоча і в панському мундурі —
Як ви — невільник. Крадькома
Книжки таємні укладаю
І Бога ревностно молю,
І Бога-Господа благаю
За ту, кого найбільш люблю, —
За Україну... Мати в хаті?
То й ми ходім! Не в палац, ні.
Мені там тяжко, як в труні,
Там гірш найгіршої образи
Дивитись на рабів... Пішли.
Не бійтеся. Я звусь Тарасом
Шевченком...
Попливли
В очах заплющених Ликери
Минулі дні, мов корогви.
І їй здалось: відкрились двері,
І він заходить! Він, живий,
Хто вмів і бідну полюбити,
Хто з-за розкішного стола

Пішов у ліплянку!
Як вліті
Поля обсотує імла,
Так сиву голову Ликери
Жаркі обсотують думки.

"Їй знову увижаються химери", —
Поміж собою шепнуться прядки.

А за вікном — гуде гроза,
І ніч гуркоче горобина,
І пада місяць, як сльоза,
З небес — на Україну.

На прощу

Після суботи підійшла неділя,
Як і завжди.
На призьбах ув одежі білій
Сидять діди.
Сто літ пройшло — позбулися мороки:
Сама душа...
А хто ж це в путь-дорогу одиноко
Так поспіша?
Горбата торба на старечих плечах,
В руках — ціпок.
І, ніби в'язня, що зібравсь на втечу,
Квапливий крок.
Тоді й діди із місць своїх устали
Благословить:
— Прости, Ликеро. Ми тобі прощали...
— Хай Бог простить...
— Так ти у Київ?
— В Київ та у Канів.
— Ой, на біду!
Ті городи збудовані для пана...
— А я піду,
Тараса ще побачити, Тараса...

І пішла із села. До дзвіниць і бульварів
Новий стрінути день.

Йде Ликера в пилу — як у небі по хмарах,
Поспішаючи, йде.
З високости вже сонце для неї не світить,
Сонце там — на землі,
Де лишилися палац і доля розбита
У глухому селі.

У київського генерал-губернатора

Тяжкі, плитасті розхилились двері,
Поштиво вгнувся лякований лакей:
— Прошу-с, проходьте-с... На столі папери,
Облипли стіл папери, наче глей.
Плескатий стіл, з ножищами крутими —
Дубовий стіл, завалений украй.
В фотелі — губернатор. А над ними —
В широкій рамі — тощий Ніколай.
До Ваших послуг, ґосподін Сergyгін.
З протестом я. Позвольте доложити,
Що до Шевченка — всі ведуть дороги,
А в тій могилі — сховані ж ножі!
Селянство валить. Чути брязк заліза.
Де той Ромен, а вслухаєшся: чуть!
Ви знаєте, ножі на те, щоб різати,
А не заріжуть — ще простіш: уб'ють!
Ми просим: щоб не пізно — розженіте!
Він ще живий, крамольний малорос... —
Летять до стелі пиховито
Колечка-персні з папірос.
І губернатор, посміхнувшись м'ятно,
Лише кінцями піскуватих брів:
— Все, що можливо — зробимо. Понятно?.. —
Відкинувшись у крісло, відповів
І, кілька плям лишивши на папері,
Сказав, пригладжуючи вуса:
— Мітрухін, ти пойдьош туди перевірити,
Але дивись, не підійми там струсу. —
Тоді панок, рожевий від утіхи,
Задком подався до дверей, на край.
На нього з рам дивився з тихим сміхом
Худенький цар Росії — Ніколай.

Могила над Дніпром

В ранкових росах світиться могила,
І синє небо краючи навхрест,
Пливе стрункий, білораменний хрест —
Ції землі нев'януче вітрило.
Під ним — Дніпро, і гори, і долини,
Нужденні села, стомлені міста.
Пливи, пливи, кораблю України,
Під скорбним знаменом хреста!

Дивилась здалеку на Канів
І далі не змогла іти.
Лише у синім океані
Летіли хмари, як листи,
Стрімкі листи з її словами,
З її молитвами...
Вночі
Так і проснулась під кущами,
Де вдень спинилась, ідучи.
Столицею став крутосхилий Канів.
В хатах і клунях повні всі кути.
На пагорбах натовлені прочани
З дороги сплять. Ні-ні, не легко йти,
Широка Україна та велика!
Та все ж несли, не чуючи колін,
Бліді міста і села без'язикі —
Співцю й заступнику поклін.

Ликера йде.
Лишилась втома
Там, під кущами. На горі
Її стрічають і сіроми,
І молодиці, й кобзарі.
Ох, тяжко йти! Хрипучі груди
Задуха роздирає вкрай.
Круті й високі двері в рай
До справедливості і суду!
Дрижить рука. І тільки очі
Сіяють радісним вогнем.

Так обрій загорається край ночі
Перед святково-урочистим днем;
Так, мабуть, сяє шлях неісходимий,
Голготський шлях через світи
Трудних прочан Єрусалиму,
Що йдуть, щоб душу Богу донести.
Старі й малі.
І мужики, й дівчата.
Корсетки, чумарки і сорочки.
Ликера йде між ними.
Свято!
Свято!
А перед нею устає важкий,
Широкий хрест.
Як він усіх любити
І за усіх терпіти люто вмів!.. —
І залилась плачем несамовитим
Бабуся — чи була не при умі?
Їй мідяки скидали. На травиці
Вони сіяли щиро, мов квітки.
І плакали високі молодиці,
І супились, і хмурились дядьки;
І раптом полетіло в небо синє,
Розплескуючись лунко по Дніпру,
З гори Чернечої — по всенькій Україні
Підхоплене народом "Як умру..."

Упала. Мовчки на землі молилась,
Обнявши землю, гасячи вогонь.
І встала рвучко:
— Люди! Я ж любила,
Так, як тепер ви любите його!
І він тоді мене любив, нещасну,
Як і усіх любити вмів!.. —
Якесь чудне, шалене грало щастя
В очах бабусі. Ой, не при умі
Старенька, певно! Знову на травиці
Лягають м'яко щирі мідяки.
І хмуряться, співаючи, дядьки,
І плачуть, затулившись, молодиці.

Благословення

Стоїть Ликера,
протягнувши руку,
Тримаючи подертого бриля.
Яку тобі ще вигадась муку
Ця, довго не приймаюча, земля?
Яку свічу зумієш запалити
Над цим хрестом?.. —
Десь
унизу
гуде
глухе копито
За копитом.
І,
вирвавшись, як вихор, знизу
Помчали коні ген, на схил,
Потягши за собою сизий,
Від спеки перетрухлий пил.
Аж чорне груддя полетіло
Із-під копит, як вороння,
І довго в долах гуготіло,
Шукаючи в бескетті дна.
Все вище й вище! Вітер свище,
Скрипить земля, кричить земля
Про хрест, що буде пожарище
Ще не одно благословлять!
І кров і крик:
— Втікайте, люди!
— Або сповняйте Заповіт!.. —
Все ширше й ширше кінські груди
Перекривають Божий світ.
І свиснуло каміння люте
В дончацькі очі.
— Бийте! Бий!
Аж захитались в землю вкуті,
Ввесь світ хитаючи, дуби;
Аж попливла гора Чернеча,
Неначе хмара, попливла
В вітрах скаженої хуртечі.

Замало кари!
Ще лила
Замало сліз ти, Україно,
Коли ридаєш і тепер,
Як на твоїй святій святині
Конем гуляє люципер!
Схил обезлюднів.
Тільки глухо
Копита гуркають в землі —
То кружеляє пан Мітрухін
З орлом двуглавим на чолі.
І раптом вдарила ув очі
Жіноча постать на горбі,
Що руки простягла пророче
Кудись, у хмари голубі.
— Долой, долой! — ошкіривсь дико,
Загнав остроги у боки... —
Та жінка — і не чула крику,
Вдивляючися пильно у блакить.
Там вольні птиці високо кружляли,
Розрізуючи захмарки крильми,
Немов вони цей хрест благословляли,
У скорбну мить покинутий людьми.
Не рухалась Ликера. Як з граніту,
Стояла твердо на землі святій:
Волосся сиве розкуйовдив вітер,
До ніг круті збігалися путі,
Путі-дороги золотого краю,
Затоптаного в привозне багно.
О, ні! Вона ні за що не змінє
Цю Божу варту!
Крізь небес вікно
Дивилось сонце:
Є на Україні
Ще хоч один мужчина, чи нема?
Чи муж її зійшов у домовину
Безповоротно? —
Є! Хоча сама —
Та твердо стала! Руки, ніби крила,
У хмари кинула, за обрії земні, —
Дарма, що нехрист скаче на могилу

На змиленім коні;
Дарма, що кінь, як зрушена споруда,
Звівсь над хрестом,
Що вогко тріснули старечі груди
Під копитом, —
Останній крик самотньої Ликери
Почули на землі.
І пан Мітрухін, що прийшов "проверіть"
Упав з коня:
Ударив об шаблі
Каміння град. Ізнизу із кілками,
З ножами бігли:
— Вмрем, а не дамо!.. —
І затріщало цілими віками
Підступливо майстроване ярмо.
І не збагнуть тоді було відразу,
Чи то дончацькі брязкають шаблі,
Чи то по волі месника-Тараса
Святі ножі озвались у землі
І тільки хрест у небі тополинім,
В безодні голубій,
Усе простивши, — Україну
Благословляв на бій!